

TARSUS ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN KONUT TANIMLARI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMELER

Meltem UÇAR*

Alındı: 07.02.2021; **Son Metin:** 24.12.2021

Anahtar Sözcükler: Geleneksel konut; şer'iyeye sicilleri; mülkiyet hakları; yapı kuralları; Tarsus

GİRİŞ

Osmanlı Devleti hüküm sürdüğü topraklarda kendine özgü bir konut tipi geliştirmiştir. Osmanlı'nın kendine özgü geliştirdiği sofalı konut 15. ve 16. yüzyıldan itibaren uygulandığı bölgelerde diğer konut tiplerinin yerine geçmiştir; 17. ve 18. yüzyılda yaygınlık kazanmış ve klasik biçimlenmesine ulaşmıştır (Eldem, 1968, 11). Sofalı konut tipinin inşasının sonlanmasıyla ilgili kesin bir tarih verilememektedir. Osmanlı'da 19. yüzyıl ortalarından itibaren öncelikle İstanbul'da başlayan batılı tarzda konut arayışı (Bertram, 1998, 72) ve sonrasında Cumhuriyet Dönemi ile başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler sonucunda geleneksel konut plan şeması zaman içinde terk edilmiştir (Alsaç, 1976, 99-100).

Osmanlı Dönemi sofalı konutunu yansıtan belirli fiziki özellikler bulunmaktadır. Genelde iki veya üç katlıdır. Yapıların zemin katı depolama ve/veya ahır olarak işlevlendirilirken üst katı yaşam katıdır. Yaşam katı sofa ve odalardan oluşur. Sofa olarak adlandırılan mekânın varlığı bu konut tipine özgü bir tasarımdır ve dünya üzerinde görülen diğer konutlardan farklılaşan en büyük özelliğidir. Hem dolaşım hem de yaşama mekânı olarak kullanılan sofa konutun ana toplanma ve dağılma mekânını oluşturmaktadır. Eldem (1968), Osmanlı Dönemi konut tipolojisini bu özgün mekâna göre oluşturmuş; sofanın varlığı ve konut içindeki konumuna göre 1. sofasız, 2. dış sofalı, 3. iç sofalı, 4. orta sofalı olarak konutları gruplandırmıştır. Kullanıcısının ve yapı ustasının birlikte karar vererek inşa ettiği sofalı plan şemaları, farklı bölgelerde ve zaman içinde küçük farklılıklar dışında değişmeden uygulanmıştır (Kuban, 2018, 2). Sofalı konut tipini diğer konutlardan ayıran kendine özgü bir diğer nitelik de odaların tasarım kriteridir. Bilgi edinebildiğimiz dönemler boyunca odanın niteliğinde büyük değişiklikler olmamıştır (Günay, 1998, 16). Odalar bir ailenin yaşayacağı biçimde, yani tek başına bir "ev" olarak tasarlanmıştır (Küçükerman ve Güner, 1995, 91). Bu nedenle konutlar genellikle aynı ihtiyaca yönelik olarak tasarlanmış, eşit boyutlarda

* Department of Architecture, Faculty of Architecture, Mersin University, Mersin, TURKEY.

odalardan oluşur. Sofalı plan şemasına sahip konutların günümüze ulaşan örneklerinin üst yapısı genellikle kiremit kaplı kırma çatıdır. Konut sadece kapalı mekânlardan değil, kapalı yarı açık ve açık mekânların bütününden oluşur. Açık mekânlar da konutun bir parçası olduğu için genellikle görsel ilişkiyi kesecek biçimde yüksek duvarlarda yoldan ve komşu parsellerden ayrılır. Osmanlı Dönemi konut yapılarının bir araya gelişinde organik doku hâkimdir. Yerleşimlerde doku tümel kentsel tasarımla değil, tek tek yapıların ilişkisi ile oluşmuştur (Kuban, 2007, 597). Bununla birlikte yapıların bir araya gelişinde toplumsal kuralların etkili olduğu da bilinmektedir.

Osmanlı Dönemi geleneksel konutlarını anlayabilmek ve sınıflandırabilmek için köken tarihi araştırmaları ve tipolojik çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bu öneriler günümüze ulaşmış Osmanlı'nın son dönemine tarihlenen konut yapılarını temel almaktadır. Günümüze ulaşan geleneksel konut yapılarından daha eski tarihlerde inşa edilmiş konutların tespiti, Osmanlı Dönemi konutunun daha doğru tanımlanmasını ve Osmanlı'nın kendine özgü geliştirdiği sofalı plan şemasının yaygınlaşma sürecinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, Bakırer'in (1984) birinci dereceden güvenilir kaynaklar olarak tanımladığı Osmanlı belgeleri günümüze ulaşmayan Osmanlı konut yapıları hakkında bilgi veren önemli dokümanlardır.

Belgeler üzerinden Osmanlı konutunu anlamak üzerine yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. İstanbul evleri üzerine yapılan üç çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda; Özkaya (2018) istibdal kayıtlarındaki konut tarifleri içinden İstanbul'da dâhiliye ve hariciye olarak adlandırılan iki bölümlü evlerden beş tanesini detaylı olarak incelemiş ve geleneksel konutların bilinenden daha fazla çeşitlilik içerdiğini göstermeyi amaçlamıştır; Yeşilkaya (2018) yüksek lisans tezinde 16. ve 17. yüzyıl İstanbul kadı sicillerinde yer alan evlerle ilgili bilgileri yapı ve doku ölçeğinde değerlendirmiştir; Çevrimli (2014) 15. yüzyıl ve 19. yüzyıl arası süreçte 50'ye yakın vakfın vakfiyelerinde yer alan İstanbul ev tanımlarını incelemiştir. Ayrıca, Halaç'ın Konya ve Kütahya evleri üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Halaç (2012), Konya evlerini 1714-1715 yıllarını kapsayan bir sicil defteri üzerinde değerlendirirken, Kütahya evleri üzerine yaptığı doktora çalışmasında 1695-1902 yılları arası şer'iyeye sicillerini, evlerle birlikte sosyal hayat ve mahallelere göre mülk dağılımını da içeren geniş bir kapsamda değerlendirmiştir. Günümüze ulaşan geleneksel konut yapılarının öncesini, sosyal yapıyla ilişkisini kurarak anlamaya katkı sağlayacak bu çalışmalar, dönemsel bütünlüğü ve yerel farklılıkları değerlendirmek için sayıca ve bölgece yetersizdir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, Tarsus şer'iyeye sicillerinde yer alan bilgilere dayanarak Tarsus geleneksel konut yapılarının ve konut alanlarının tarihi süreçteki biçimlenmesini değerlendirmektir. Bu çalışmanın, hakkında sınırlı bilgi bulunan günümüze ulaşmamış Osmanlı Dönemi konutlarının anlaşılmasına yönelik çalışmalara, Tarsus özelinde bilgi oluşturarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tarsus'a ait 140 adet şer'iyeye sicili bulunmaktadır. Günümüze ulaşan en eski tarihli defter 1698-1882 yıllarına ait 284 envanter numaralı kayıttır. Son defter ise 1902-1909 yıllarına ait 424 envanter numaralı şer'iyeye sicilidir (Yaman Şahin, 2006, 34-7). Bu çalışma kapsamında 285, 287, 293, 310, 330, 338, 348, 370, 389, 404 numaralı şer'iyeye sicilleri incelenmiştir (**Tablo 1**). İncelenen şer'iyeye sicillerindeki kayıtlar 1819-1908 yılları arasında yer almaktadır. Böylece 19. yüzyıl başından 20. yüzyıl başına kadar

Envanter No	Hicri Tarih	Miladi Tarih
285	1249-1250	1833-1834
287	1240-1244	1824-1828 (1818-1820 tarihli kayıtları da içermektedir)
293	1264-1266	1847-1849
310	1285-1295	1868-1878
330	1305-1308	1887-1891
338	1311-1312	1893-1895
348	1315-1316	1897-1899
370	1324-1325	1906-1908
389	1324-1325	1906-1908
404	1324-1325	1906-1908

Tablo 1. İncelenen Tarsus Şer'iyeye Sicilleri

yaklaşık 89 yıllık bir süreçteki konut biçimlenmeleri ve konut dokuları değerlendirilebilmiştir.

İncelenen şer'iyeye sicillerinde konutlar hakkında bilgi çoğunlukla vefat sonrası tereke kayıtlarında ve miras paylaşımlarıyla ilgili davalarda yer almaktadır. Bunların dışında, konutların kiraya verilmesi, satış işlemleri, mülkiyet değişimi, mülkiyet hakkı konusundaki anlaşmazlıklar, vakfedilme ve vakıf malı olan yapılar ile ilgili kadı kayıtlarında konutlar hakkında bilgi bulunmaktadır.

İncelenen şer'iyeye sicillerinde konut türleri, oda sayıları, kat adedi, avlu varlığı, avluda yer alan yapılar, kısıtlı da olsa malzeme ve yapım süreci, mülkiyet hakları, konut dokusu, sokak tanımları ve mahalle isimleriyle ilgili bilgi elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler konutların biçimlenmesi ve konutların oluşturduğu kentsel doku biçimlenmesi başlıkları altında sunulmaktadır. İncelenen şer'iyeye sicillerindeki bilgilerden konutların biçimlenmesinde fiziksel yapı kadar mülkiyet haklarının da etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle konut biçimlenmesi başlığı altında mülkiyet haklarının konutun biçimlenmesine etkileri de açıklanmaktadır. Konut dokusuyla ilgili bilgiler, sicillerde karara konu olan konutların yer aldığı parsel tariflerinin analiziyle elde edilmiştir. Kayıtlarda yer alan, davaya konu olan parseli çevreleyen yol ve komşu parselde yer alan yapı tanımı, kentsel doku ve sokak türleri hakkında değerlendirmelerin dayanağını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen şer'iyeye sicili transkripsiyonlarında yer isimleri günümüzdeki adlandırmalardan farklılıklar gösterebilmektedir. Böyle durumlarda yer isimleri transkripsiyonlarda belirtildiği hali ile kullanılmıştır.

KONUTLARIN BİÇİMLENMESİ

Tarsus'ta mevcut geleneksel konut yapıları çoğunlukla 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına tarihlenen ve Sedat Hakkı Eldem'in yapmış olduğu sofayı temel alan tipolojik sınıflandırma içinde dış sofalı ve iç sofalı plan tiplerine uyan yapılardır. Genellikle iki katlı olmakla birlikte tek katlı ve üç katlı konutlar da bulunmaktadır. İki ve üç katlı yapılarda sofalı plan şeması yapıların üst katında uygulanmıştır. Dış sofalı plan tipinin genel özelliği avluya bakan dikdörtgen sofanın bir veya iki yanında yer alan odalardan oluşmasıdır (Bilgen, 1986, 44; Uçar, 2000, 156). İç sofalı plan tipinde, dikdörtgen sofanın iki uzun kenarında odalar yer almaktadır. Dört oda ve bir sofadan oluşan plan çözümleri iç sofalı plan şemasında yaygın uygulamadır (Bilgen, 1986, 44). İç sofa ile dış sofanın birlikte kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. İki sofa tipinin birlikte uygulandığı yapılarda dış sofa iç sofanın avlu tarafındaki kısa kenarına, iç sofaya dik olacak

1. Şer'iyeye sicilleri ve vakfiyelerde yer alan konut tanımlarını inceleyen çalışmalarda kat sayısı tanımlarıyla ilgili bilgi bulunmaktadır; tek katlı konutlar *tahtâni*, *süfli* veya yer evi; iki katlı konutlar *fevkani-tahtâni*, *fevkani* veya *ulvi*; üç katlı yapılarda katlar *tabaka-i ulyâ* (üst), *tabaka-i vustâ* (orta) ve *tabaka-i süfli* (alt) olarak açıklanmıştır (Çevrimli, 2014, 320; Yeşilkaya 2018,40).

2. Zira: Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü; 75-90 cm arasında değişebilmektedir (Osmanlıca Türkçe Sözlük, 2021).

biçimde eklenmiştir. Tek katlı konut örneği az sayıda bulunmaktadır. Tarsus geleneksel konutlarında avlu yaygın bir uygulamadır. Konutların inşasında taş yığma sistem ve zemin katın taş yığma üst katın ahşap karkas arası dolgulu olduğu karma sistem kullanılmıştır. Günümüze ulaşan tek katlı yapılar taş yığma sistemde inşa edilmiştir. Organik sokak dokusuna sahip tarihi konut alanlarında yer yer kentin Roma Dönemi'ne ait izgara sokak yapısı izlenebilmektedir (Aykaç, 2008, 94-6).

İncelenen şer'iyeye sicilleri, günümüze ulaşan konutlardan önceki döneme ait konut yapıları hakkında bilgi içermektedir. Şer'iyeye sicillerinde *menzil*, *bab*, *beyt*, hane, konak, *huğ* tanımları konutu ifade etmekte kullanılmıştır. Bu tanımlar içinde *bab* kelimesi bazı kayıtlarda oda, bazı kayıtlarda hane/ev anlamına gelmektedir. Kat sayılarını ifade etmek için *tahtani* ve *fevkani* tanımları kullanılmıştır. *Tahtani* konutun zemin katını tariflemektedir. *Tahtani menzil* denildiğinde ise tek katlı konut anlaşılmalıdır. *Fevkani* konutun üst katını ifade etmektedir. İki katlı konutu ifade etmek için *fevkani menzil* veya *tahtani ve fevkani menzil* tanımı kullanılmıştır. İncelenen şer'iyeye sicillerinde üç katlı konut tanımına rastlanmamıştır (1).

Konut Tipleri ve Planimetrik Özellikleri

Tarsus şer'iyeye sicillerinde bahsi geçen konutlar farklı nitelikler taşımaktadır. Bir kayıta huğ yapılarından bahsedilmektedir. Huğ yapı dışında tespit edilen diğer konutlar kat sayısına göre tek katlı ve iki katlı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, kullanım biçimine göre bir yapı veya avlu içinde, birden fazla kişinin veya ailenin kullanımına açık tek oda evlerin olduğu anlaşılmaktadır. Niteliklerine göre farklılaşan evler ve planimetrik biçimlenmeleri aşağıda açıklanmaktadır.

Huğ Evler

1894 yılına tarihlenen arsa mülkiyeti anlaşmazlığıyla ilgili davada, İnce Hark Mahallesi'nde Süleyman Safer'in hayattayken 450 *zira* (2) arsaya 600 *guruşa* sattığı ve satın alan kişinin arsaya "...üzeri on puşideli huğ tabir olunur bir göz menzil inşa..." ettiği iddiası bulunmaktadır (Gündaş, 2004, 118-9). Bu tanımdan Tarsus'ta huğ evlerin varlığı anlaşılmaktadır. Aynı dava kaydında söz konusu huğ evin bulunduğu parselin üç tarafında komşu ev ve bir tarafında yol olduğu belirtilmektedir. Huğ evin komşu parsellerinin yapılaşmış olması huğ yapının kentsel alan içinde olduğunu göstermektedir.

Tek Katlı Konutlar

Kayıtlarda birden yediye kadar değişen oda sayısına sahip tek katlı konutlar yer almaktadır. Tek katlı konutlar tarif edilirken bazı kayıtlarda konut sadece oda sayısı ile tanımlanmıştır. 1831, 1849, 1906 ve 1907 tarihli şer'iyeye sicillerinde tek katlı ve odalardan oluşan konutlardan bahsedilmektedir (Açgöz, 2014, 224-5; Kimya, 2017, 257-8; Gök, 2016, 37-8; 222-3; 225-6; 228-9). Kayıtlarda avlunun ve sofanın varlığı ayrıca belirtilmiştir. 1828, 1831, 1848-1850, 1850 ve 1906 tarihli şer'iyeye sicillerinde tek katlı konutlar tarif edilirken oda sayısı ile birlikte avlunun varlığı da kayıt altına alınmıştır (Yaman Şahin, 2006, 223; Açgöz, 2014, 219; Kimya, 2017, 143-4; 335-6; Gök, 2016, 106-8; 317). 1837 yılına tarihlenen bir kayıta oda ve sofadan oluşan konut (Açgöz, 2014, 218) 1848, 1849 ve 1850 yıllarına tarihlenen kayıtlarda oda, sofa ve avludan oluşan konutlardan bahsedilmektedir (Kimya, 2017,127; 134-5; 233-4; 269; 245-6; 300-2). 1848 yılına ait bir davada tek katlı bir ev ve kemerli sofası kayıt altına alınmıştır (Kimya, 2017, 336-7).

3. Mahzen: Mahzen bodrum kat anlamındadır. Tarsus'ta geleneksel konutlarda bodrum kat olmaması nedeniyle bu kelime depolama alanı anlamında kullanılmış olmalıdır.

Aynı yıllara ait şer'iyeye sicillerinde avlu ve sofanın belirtildiği ve belirtilmediği kayıtların varlığı her evde avlu ve sofanın olmadığını düşündürmektedir. İncelenen şer'iyeye sicillerinden elde edilen verilere göre varlığı anlaşılan tek katlı konut tipleri aşağıda verilmektedir:

- 1- Sofasız tek katlı konutlar
 - 1.a- Avlusuz: Odalardan oluşan konut
 - 1.b- Avlulu: Oda ve avludan oluşan konut
- 2- Sofalı tek katlı konutlar
 - 2.a- Avlusuz: Oda ve sofadan oluşan konut
 - 2.b- Avlulu: Oda, sofa ve avludan oluşan konut

Yukarıda belirtilen tek katlı konut tipleri konutun sahip olduğu oda sayısına göre alt gruplara ayrılabilir. Tarsus'a ait eski fotoğraflarda tek katlı konut yapıları görülebilmektedir. Fotoğraflarda yer alan tek katlı konutların düz damlı yapılar olduğu anlaşılmaktadır (**Resim 1**) (**Resim 2**).

İki Katlı Konutlar

İki katlı ev tariflerinde bazı davalarda yapıdaki toplam oda sayısı verilirken bazı davalarda üst kat ve alt kat oda sayıları ve işlevleri açıklanmıştır.

1907 tarihli kayıta iki katlı sekiz odalı ve aynı tarihli başka bir kayıta iki katlı beş odalı konutlardan bahsedilmektedir (Gök, 2016, 191; 262). 1848-1850 yılları arasına tarihlenen bir davada zemin katta iki odası ve üst katta iki odası olan iki katlı konut tarifi bulunmaktadır (Kimya, 2017, 233). Sadece odaların varlığı ile tanımlanan konutlarla ilgili bazı kayıtlarda zemin kat işlevi de açıklanmıştır. 1819 tarihli bir davada dört odalı ve mahzeni (3) olan konut (Yaman Şahin, 2006, 98); 1907 tarihli şer'iyeye sicilinde üç oda ve tek hacim dükkândan oluşan konut (Gök, 2016, 187) tarifi yer almaktadır. Bu tarifler sadece odalardan oluşan konut ile bazı durumlarda zemin katının ticari veya depolama amaçlı kullanıldığı konut tipinin varlığını göstermektedir.

Şer'iyeye sicillerinde tanımlanan bir diğer konut tipi de avlulu konutlardır. 1848 tarihli kayıta zemin katta bir odalı, üst katta iki odalı (Kimya, 2017, 324); 1866-1873 yılları arasına tarihlenen kayıta üst katta iki odalı ve sofalı (Şen, 2011, 167); 1906 tarihli kayıta üst katta iki odalı

Resim 1. Donuktaş'tan bakışı gösteren eski bir fotoğrafta yer alan tek katlı yapılar ve fotoğrafın ortasında görünen ahşap çatkı yapı (yazar arşivi)

Resim 2. Cumhuriyet Meydanı'ndan doğu yönüne bakışı gösteren eski bir fotoğrafta yer alan tek katlı yapılar (Rezzan Ünlüdoğan arşivi)

(Gök, 2016, 106-08); 1907 tarihli kayıta dört odalı (Gök, 2016, 208-10) olan avlulu evlerden bahsedilmektedir. İki katlı ev tarifleri içinde en kapsamlı olan 1906 yılına tarihlenen ve diğerlerinden farklı biçimde konak olarak adlandırılan yapıdır. İncelenen şer'iyeye sicillerinde konak olarak adlandırılan tek yapıya rastlanmıştır. Avlusu olan bu yapının üst katında dokuz oda, zemin katında ise iki oda, bir yazıhane ve üç mağaza olduğu belirtilmektedir (Gök, 2016, 157). Avlusu olan konutlarda zemin katın oda, ticari işlevli birim veya depo olarak kullanıldığı örneklerin olduğu görülmektedir.

Şer'iyeye sicillerinde sofanın varlığı belirtilmiştir. 1848-1850 yılları arasına tarihlenen bir kayıta üst katta iki oda ve sofası olan avlulu bir ev (Kimya, 2017, 265) tanımı bulunmaktadır. 1850 tarihli kayıta ise avlusu olan ve zemin katı kiler olarak kullanılan iki katlı bir yapının üst kat plan şeması; karşılıklı iki oda ortası sofa denilerek tarif edilmiştir (Kimya, 2017, 155-6). Bu tariften üst katı iç sofalı plan özelliği gösteren, alt katı kiler olarak kullanılan ve avlusu olan, günümüzde de örneklerini görebildiğimiz bir plan şemasından bahsedildiği anlaşılmaktadır.

İncelenen iki katlı konutlar içinde bir tanesi bahçe içinde olarak belirtilmiştir. 1848-1850 yılına tarihlenen kayıta bir kıta (4) bahçe içinde beş odalı, iki katlı evden bahsedilmektedir (Kimya, 2017, 270). Bahçe içi evin yaygın bir uygulama olmadığı ve benzer örneklerin varlığının araştırılması gerektiği düşünülerek bu tarif çalışma kapsamında bir tip olarak değerlendirilmemiştir. İncelenen şer'iyeye sicillerinden elde edilen verilere göre iki katlı konut tipleri aşağıda verilmektedir:

1. Sofasız iki katlı konutlar

1.a- Avlusuz: Odalardan oluşan konut

1.b- Avlulu: Oda ve avludan oluşan konut

2. Sofalı ve avlulu iki katlı konut: Oda, sofa ve avludan oluşan iki katlı konut

Yukarıda belirtilen iki katlı konut tipleri, sofa tipi, oda sayısı ve zemin kat işlevine göre alt gruplara ayrılabilir.

Her Odanın Bağımsız Kullanıldığı Oda Evler

Tarsus şer'iyeye sicillerinde *menziller* yani evler olarak tanımlanan yapılar bulunmaktadır. Aynı tarihli şer'iyeye sicillerinde bazı evlerin tekil (*menzil*, *beyt*) bazı evlerin ise çoğul (*menziller*, *buyût*) olarak adlandırılması ifade edilen iki konutun farklı olduğunu düşündürmektedir.

1820 tarihli, Çopur Şeyh Ahmed Hindî'nin vefatı sonrası mal paylaşımı ile ilgili bir davada vakıf arazisi üzerinde yer alan "iki bab müştemel tahtaniler menziller" ve vakıf malı olan bir *bab menzilden* ve bu *menzilin galle* (5) gelirinden bahsedilmektedir (Yaman Şahin, 2006, 119-20). Bu kayıttaki ilk tanımlamada *menzil* kelimesinin çoğul kullanılması tek katlı iki odadan oluşan ama her odasının ayrı bir *menzil* olarak kullanıldığı konut tipinin varlığını; ikinci tanımlama ise tek odadan oluşan ve kiraya verilen konutun olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede tek bir yapı bütünü içinde olsa da ayrı birer ev olarak kullanılan, bir odadan oluşan evlerin (6) olduğu ve bir vakfın akarı (7) olarak kiraya verilebildiği anlaşılmaktadır.

1834 tarihli bir kayıta Debbağhane Mahallesi'nde "iki bab fevkani ve üç bab tahtâni menziller" in varlığından bahsedilmektedir. Bu kayıttan oda evlerin tek katlı ve iki katlı uygulamalarının olduğu anlaşılmaktadır. Yine

4. Kıta: Parça, cüz, bölüm (Osmanlıca Türkçe Sözlük, 2021). 1908 tarihli bir davada İnce Hark Mahallesi'nde "fevkani tahtani beş oda ve iki bab dükkan ve bir bab mağaza dört kıta" (Gök, 2016, 262) tanımı bulunmaktadır. Bu açıklamaya dayalı olarak şer'iyeye sicillerde kıta kelimesinin parsel anlamında kullanıldığı düşünülmektedir.

5. Galle: Akarat kirası

6. Vakfiyelerde *mütehhilin* (bekâr) odaları, *mütezevicin* (evli) odaları, *meremmetçi* (tamirci) odaları, hademe odaları, vakıf odaları, yeni odalar, çiftçi odaları veya şahıs veya vakfa ait odalar olarak tanımlanan ve genellikle birbirine bitişik konumlanan mekânlardan bahsedilmektedir (Çevrimli, 2014, 320, 327). Bekârlar için oluşturulan barınaklar kaynaklarda erki odaları, bekâr odaları ve erkek odaları olarak geçmektedir ve han, cami, mescit odalarının uzun süreli kalma imkânı sunmaması sonucu oluşan ihtiyaca yönelik bir çözüm oluşturmaktadır (Yağcı Güneş ve Akkaya, 2015, 68).

7. İstanbul amme vakıflarında kiraya verilerek akar olarak gelir sağlayan 4000'in üzerinde ev olduğu bilgisi bulunmaktadır (aktaran Çevrimli, 2014, 317). Bu çalışma kapsamında Tarsus'ta da vakıf malı olan konutların bulunduğu tespit edilmiştir.

aynı kayıta söz konusu iki katlı evler ile Tekke Mahallesi'nde "üç bab muttasıl tahtâni menziller" in Abdülkayyum Tekyesine vakfedilmesi kararı bulunmaktadır (Açgöz, 2014, 144). *Muttasil* olarak belirtilmesinden yana odalardan oluşan bir plan şemasının olduğu anlaşılmaktadır.

1893-1895 yılları arasına tarihli bir kayıta da "tahtanisi dekâkin ve fevkânisi büyt-ı adideyi şâmil bir bab hâne" tanımı ile alt katı dükkânlar ve üst katı birçok evden oluşan bir haneden bahsedilmektedir (Gündaş, 2004, 102-3). Söz konusu kayıta yapının dört tarafında yol olduğu belirtilmektedir. Yapının dört tarafının yol olması ve zemin katının dükkânlardan oluşması yapının ticari doku içinde olduğunu göstermektedir.

Yukarıda verilen örneklerin hepsi avlusuz yapılarıdır. 1850 yılına ait iki ayrı dava kaydında avlulu evlerden bahsedilmektedir. Kayıtlardan birinde vakıf malı olan avlulu, beş odalı tek katlı evlerden bahsedilmektedir (Kimya, 2017, 155-6). İkinci kayıttaki tarifte yapı avlulu, üç odalı tek katlı evler olarak tanımlanmış ve beraberinde sofası, avlusu, *hefkeresi* olduğu belirtilmiştir (Kimya, 2017, 125). Dava kaydında, evlerin Hacı Ahmed'in mülkünde olduğu ve hane ağası Mehmed Ağa'ya bir miktar bedel karşılığı rehin verildiği iddiasına karşı Mehmed Ağa'nın evleri satın aldığı kanıtlanmaktadır. Davada Mehmed Ağa hâne ağası olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma kapsamında incelenen diğer şer'iyeye sicillerinde hâne ağası tanımıyla karşılaşılmamış olmakla birlikte bu evin avlusu, sofası ve *hefkeresi* olması ve odaların kiracılar tarafından kullanılması durumu, evlerin hanlarda olduğu gibi bir ağa denetiminde olması ihtimalini düşündürmektedir. Bu varsayımın geçerliliği başka araştırmalarla desteklenmelidir.

Yukarıda örnekleri verilen kayıtlar incelenen tarihi kesit içinde her dönemde tek katlı veya iki katlı olan; vakıf veya özel mülkiyette olabilecek her biri bağımsız ev olarak kullanılan ve kiraya verilebilen odalardan oluşan bir konut yapısının olduğunu düşündürmektedir.

Avluda Yer Alan Mimari Elemanlar, Yapılar ve Bitkiler

Şer'iyeye sicillerinde evlerle birlikte kenif, taht, çardak, sayfiye, hayme, avlu kapısı ve kuyunun varlığının da konut tanımı içinde kayıt altına alındığı görülmektedir. Kenifle ilgili bilgiye dört şer'iyeye sicilinde rastlanmıştır. 1831 tarihli kayıta aynı kişinin mülkiyetinde olan ve birinin avlusundan diğerine geçilebilen iki tane avlulu ev tarif edilirken, ikisinde de kenif olduğu belirtilmektedir (Açgöz, 2014, 116). Benzer şekilde 1849 ve 1850 yıllarına ait iki ayrı kayıta ev tarif edilirken kenifin varlığı kayıt altına alınmıştır (Kimya, 2017, 155-6; 300-2). Kenifin ayrıca belirtilmesi evden ayrı bir mekân olduğunu göstermektedir. 1848 tarihli bir davada ise avluda bulunan kenif denilerek kenifin yeri tarif edilmektedir (Kimya, 2017, 336-7). Günümüzde Tarsus geleneksel konut yapılarında özgün örneği kalmamış olan ve bu nedenle yeri ve biçimi hakkında kesin bilgilerin olmadığı tuvaletin varlığı ve avluda yer aldığı bilgisi şer'iyeye sicillerinde ortaya çıkmaktadır.

Konut tarifi içinde taht, çardak, sayfiye ve haymenin varlığını belirten kayıtlar bulunmaktadır (Açgöz, 2014, 173; Kimya, 2017, 269; 300-2; 339; Namaz, 2019, 37; Gök, 2016, 222-3). Çardak ağaç dallarından çatılmış gölgelik olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2010, 114). 1887-1890 yılları arasına tarihlenen bir kayıta tahtadan yapılmış bir göz çardaktan bahsedilmektedir (Orhankazi, 2011, 121). Taht, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde kullanılan üstü açık ve zeminden birkaç basamak

yükseklikte yapılmış geceleri açık alanda uyumak gündüz de oturmak için kullanılan mimari elemandır. Sayfiye yazın yaşanacak yer, yazlık anlamına gelmektedir (Hasol, 2010, 409). Hayme ise çardakta olduğu gibi üstüne asma sardırılabilen ahşap çatıklı gölgeliktir. Adı geçen dört mimari elemanın/yapının biçimi hakkında incelenen şer'iyeye sicillerinde kesin bir bilgi yoktur. Bununla birlikte Tarsus'un yazın sıcak geçen iklimi düşünüldüğünde bu elemanların avluda veya damda yer alan gölgelikli yaşama mekânları olduğu düşünülebilir. Resim 1'de yer alan Tarsus'a ait eski bir fotoğrafta ikinci kat seviyesinde, ahşap çatıklı bir strüktür görülebilmektedir. Bunun adı geçen mimari eleman/yapılardan biri olabileceği düşünülebilir.

1848 tarihli bir kayıta avlu kapısından bahsedilmektedir. Bu kayıttan sokağa açılan avlu kapılarının olabildiği anlaşılmaktadır (Kimya, 2017, 336-7).

İki kayıta avlu içindeki ağaçlardan bahsedilmektedir. 1831-1832 yılına tarihlenen davada tanımlanan konutun, avlusunda bulunan zeytin ağacı nedeni ile zeytinli ev olarak adlandırılması (Açgöz, 2014, 114-5) avluda zeytin ağacı bulunmasının yaygın olmadığını göstermektedir. Avludaki ağacın kayıt altına alındığı diğer dava 1831 yılına aittir. Burada da avludaki iki dut ağacı konut tanımı içinde yer almıştır (Açgöz, 2014, 116). Bu iki örnek avluda ağaç olması durumunda konut tanımı içinde türüyle birlikte açıklandığını göstermektedir.

Biri 1819-1820 diğeri 1906 yılına ait iki kayıta su kuyusunun varlığı belirtilmektedir (Yaman Şahin, 2006, 125; Gök, 2016, 106-08).

Konutların İnşası Hakkında Bilgiler

Konutların inşa süreci hakkında bilgi içeren az sayıdaki kayıttan iki katlı evlerin oluşum biçimi, komşuluk haklarının etkisi, tamirat işleri ve devşirme malzeme kullanımı konularında bilgi elde edilmiştir. 1849 tarihli, vefat eden Tüccar Yusuf bin Tüccar İsa'nın kassam defterinde Zimmiyân Mahallesi'nde bir avlu içinde "müceddeden binâ olunmuş üzeri açık teknil olmamış buyût fevkâni bab 2" ile "köhne tahtâni bab 1" in varlığından bahsedilmektedir (Kimya, 2017, 230-1. Yine aynı tarihli bir başka davada, Zimmiyân Mahallesi'nden Kumaşoğlu Agop'un kendi evine ikinci kat inşa etmek istemesi sonucunda, Timurcu Bağdasar kızı Mane isimli gayrimüslimin rüzgârımı kesiyor diye şikâyet etmesi üzerine görülen davada, mahkemenin *naib* tayin ettiği ve yerinde inceleme yapılarak Kumaşoğlu'na izin verildiği belirtilmektedir (Kimya, 2017, 253). Kayıtlarda iki katlı evlerin oluşumunda farklı yöntemlerin uygulandığı görülmektedir. Birincisinde eskiyen tek katlı ev yanına aynı avlu içinde iki katlı ev inşa edilirken, ikinci örnekte var olan tek katlı evin üstüne kat çıkıldığı anlaşılmaktadır. İkinci kayıttan anlaşılan diğer nokta ise komşu itirazlarının mahkemede değerlendirildiği ve komşu onayının ev inşasında önemli olduğudur.

İncelenen dava kayıtlarından evlerin eskiyen bölümlerine yapılan müdahale biçimi de anlaşılabilir. 1850 tarihli kayıta, davadan 23 sene önce satış işlemine konu olduğu iddia edilen beş odalı bir evin harap olan iki odasının birkaç sene önce yeniden yaptırıldığı belirtilmektedir (Kimya, 2017,155-6). Aynı tarihli başka bir davada ise Mimar Usta Abdullah şark tarafındaki duvarda tamirat yaparken "sakfının (8) salları altına vaz etmiş olduğu mancınık zaif olduğundan kırılıp dam-ı mezkr çöküp..." olarak açıklanan çökme sonucu ev sahibinin eşi ve çocukları ile ustaların öldüğü bilgisi verilmektedir (Kimya, 2017, 181-2). Birinci örnekte

9. Tarsus'un antik dönemde surla çevrili olduğu bilinmektedir. Belge ve Aydınoglu (2017) kentsel dokuyla topoğrafyaya ve arkeolojik verilere dayanarak; surların batı kapısı olan Cleopatra Kapısı, kuzey doğu kapısı olan Demir Kapı, güney kapısı olan Gözlükule Höyüğü'nün batısında olduğu düşünülen Liman Kapısı'nı dikkate alarak kent surları sınırı önerisi geliştirmişlerdir. Cami-i Atik Mahallesi'nin kuzey doğu sınırı Belge ve Aydınoglu'nun önerdiği sur duvarının sınırında yer almaktadır. Bu nedenle bahsedilen surun kent suru olması olasılığı olmakla birlikte Cami-i Atik Mahallesi sınırları içinde olan Roma Hamamı kalıntısı veya başka bir kalıntı olma ihtimali de bulunmaktadır. Mencek Baba Vakfı kayıtları ve Ekse Bahçenin yeri araştırılarak bu durum netleştirilebilir.

eskiyen bölümlerin yıkılıp yeniden yapıldığı, ikinci örnekten ise bölgesel yenilemelerin yapılabildiği anlaşılmaktadır. İkinci örnekte Mimar Usta Abdullah'ın dava edilmesi ve kazada ölen ustaların olduğunun belirtilmesi ustaların bir grup olarak çalıştığını ve Mimar Usta Abdullah olarak adlandırılan ustanın sorumlu kişi olduğunu düşündürmektedir.

Çok katmanlı bir yerleşim olduğunu bildiğimiz Tarsus'ta eski dönemlere ait yapı malzemelerinin Osmanlı Dönemi'nde inşaat malzemesi olarak kullanıldığını gösteren bir kayıt bulunmaktadır. 1897 tarihli kayıta, Hakkı ve Vasıf Efendilerin, Cami-i Atik Mahallesi'nde Mencek Baba Vakfı malı olan ekse bahçe olarak adlandırılan bahçenin "zir-i zemininden ve surdan" (9) taş çıkarması ile ilgili davada çıkarılan taşlarla ilgili açıklama yapılmıştır. Taşlar açıklanırken; 8000 kuruş değerinde "kıymetli köşe ve sandıklı ve yarma taş" çıkarılarak köşe taştan 600 adedinin başkasının mülkünde, kalanının da davalının kendi mülklerinde kullanıldığı belirtilmiştir (Namaz, 2019, 73-4). Kayıta bahçeden çıkartılan taşların dökümü aşağıdaki gibi verilmiştir:

Köşeli şerit 660-2=1200

Hanelerine sarf itdikleri köşe 1000=2000

Sandıklı taşlı 500- 5= 2500

Parça kazâtaş araba 200=2300

Bu dökümden taşların adları ve bedelleri de anlaşılabilir. Köşeli şerit olarak adlandırılan taşın kesme taş olabileceği düşünülmektedir ve tanesi iki kuruş olarak değer biçilmiştir. Sandıklı taşta parça başına beş kuruş değer biçilmiştir. Bu nedenle sandıklı taşın işçiliği daha çok olan taş olabileceği düşünülmektedir. Parça kazâtaş veya yarma taş olarak adlandırılan taşların dolgu/ kırılmış taş olacağı düşünülmektedir ve bu taşlara araba ölçüsü ile değer biçilmiştir.

Mülkiyet ve Kullanım Hakları

Evler tek kişinin mülkiyetinde olabildiği gibi birden çok kişinin mülkiyetinde de olabilmektedir. Evin tek kişinin mülkiyetinde olması durumunda kişinin *mülk menzili* veya *müstakil menzili* olarak ifade edilmektedir (Yaman Şahin, 2006, 223; Açıgöz, 2014, 114; Gök, 2016, 106-8).

1848-1850 yıllarına ait kayıta Köseoğlu Ali bin Mehmed'in Şamlı Mahallesi'nde yarı hissesine sahip olduğu müşterek evinin bulunduğu görülmektedir (Kimya, 2017, 298). Aynı yıllara ait başka bir kayıttan Şamlı Mahallesi'nde Semerci Ali bin Abdullah'ın bir evin yarı hissesine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Kimya, 2017, 303). 1906 tarihli bir kayıta müşterek haneden hisse satışı konu edilmektedir (Gök, 2016, 106-8). 1906 tarihli aynı kayıta Süleyman Efendi'nin Cami-i Cedid Mahallesi'ndeki müstakil olan başka bir evinin yeri tarif edilirken komşu parsel "şarken Tayyibzade kerimesiyle müşterek hane" olarak tanımlanmaktadır. Bu örnekler bir konutta farklı kişilerin hisselerinin olabileceğini göstermektedir. Birden çok kişinin mülkiyetinde olan konutlar müşterek ev olarak adlandırılmaktadır.

Bir konutun birden fazla kişinin mülkiyetinde olması durumunun iki şekilde oluştuğu tespit edilmiştir: 1. Satışla bir ev birden çok kişinin mülkiyetine geçebilmektedir. Örneğin; 1850 yılına ait bir kayıta Câmîi'n-nur Mahallesi'nde tek katlı ve sofalı bir evin, aslen Kayserili olup ticaret nedeniyle Tarsus'a yerleşen İstefan oğlu İbrahim ve Kışoğlu Nikola'ya satılması belgelenmektedir (Kimya, 2017, 127). 2. Miras hakkı ile hisseler bölünerek ev farklı kişilerin mülkiyetine geçebilmektedir. Şer'iyye

sicillerindeki tereke kayıtlarından anlaşıldığı üzere ev sahibinin vefatı sonrası ev, kişinin diğer tüm mal varlıkları ile birlikte varislerine şer-i kanunlarına göre taksim edilmektedir. 1907 tarihli bir davada Süleyman Tekruri bin Ahmed'in vefatı sonrası iki evin miras paylaşımında toplam yirmi dört hissedenden üç hissenin eşine, on dört hissenin erkek çocuğa ve yedi hissenin kız çocuğa kaldığı belirtilmektedir (Gök, 2016, 228-9). Bu durumdan eşit bir hisse dağılımı olmadığı, erkek çocuğa kız çocuğundan iki kat fazla hisse kaldığı anlaşılmaktadır.

Miras kalan evlerde mirasçıların hakkına düşen hisseler bazen mirasçılar arasında satışa konu olabilmektedir. 1849 yılına tarihlenen bir kayıta Lüleci Memiş bin Hasan'ın vefatı sonrası mal varlığının iki karısı ve altı çocuğuna paylaştırıldığı, eşlerden birinin mirasın bütününden kendi payına düşen para ile "avlu derununda bir göz ev" aldığı, reşit olmayan üç çocuğun da hisselerine düşen parayı birleştirerek "avlu-yı mezkûr derûnunda vâkı iki bâb beyt-i tahtâni ma'a sofa ve bir taht" aldıkları belirtilmektedir. Böylece diğer varislerin ev üzerinde hakkı kalmadığı kayıt altına alınmıştır (Kimya, 2017, 300-2). Bu örnekte iki eşten biri ile reşit olmayan çocukların kendilerine düşen miras payıyla evin bölümlerini satın aldıkları anlaşılmaktadır. Söz konusu kayıt, aynı aile içinde de olsa evde bir odanın annenin mülkiyetine, diğer iki oda, avlu, sofa ve tahtın üç çocuğun ortak mülkiyetine geçtiğini göstermektedir.

Bir evde farklı mülkiyet durumuna bir örnek de 1848 yılındaki bir dava kaydında görülmektedir. Bu dava kaydına göre Züleyha binti Hüseyin Hüsnü, bir bab menzil içinde kendi mülkü olan, zemin katta yer alan bir oda, kemerli sofanın yarısı ve diğer ev sahipleri ile ortak kullanma hakkı olan avludaki kenifle sokak kapısını 1840 yılında vakfetmiştir. Söz konusu kayıta Züleyha binti Hüseyin Hüsnü'nün yeğenlerinin vakfedilen oda ve eklerini vakıftan satın aldıkları belirtilmektedir (Kimya, 2017, 336-7). Bu davada sekiz yıl boyunca evin bahsedilen bölümlerinin vakfın mülkiyetinde ve kullanım hakkında kaldığı görülmektedir.

1907 yılına ait başka bir örnekte reşit olmayan bir çocuğun vasisi (10) olan Ayişe Hatun'un, babasının 1/3 hissesi olan evden çocuğa miras kalan otuz dört hisseyi sattığı (11) görülmektedir (Gök, 2016, 251-2). Bu kayıttan nesiller içinde evin çok sayıda hisseye bölünebildiği ve farklı kişilerin mülkiyetine geçebildiği anlaşılmaktadır.

Mülkiyet hakkına bağlı olarak bir yapı içindeki odaların başka kullanıcılarda olması, ortak kullanım alanları olan avlu ve kenifte kullanım hakkı tanımını getirmiştir. Örneğin, Sakızlı Mahallesi sakinlerinden vefat eden Lüleci Memiş bin Hasan'ın mal varlığı dökümünde "def'a menzil bâb 3, avlu ve kenif müşterek" tanımı bulunmaktadır (Kimya, 2017, 300-2). Bu açıklamadan tuvalette ortak kullanım hakkının olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde yukarıda bahsedilen Züleyha binti Hüseyin Hüsnü'nün vakfettiği mülk ile ilgili davada da avludaki kenif ve sokak kapısı için ortak kullanma hakkı tanımlandığı görülmektedir (Kimya, 2017, 336-7).

Bir evdeki mülkiyet bölünmesi mekânlar bazında olabildiği gibi katların farklı kişilerin mülkiyetinde olması şeklinde de olabilmektedir. 1850 tarihli bir kayıta iki katlı bir evin alt katının ve üst katının farklı kişilerin mülkiyetinde olduğu belirtilmektedir (Kimya, 2017, 107).

Konut parsellerinin bitişik olması parselleri ayıran duvarlar üzerinde hak tanımını da beraberinde getirmiştir. Konuyu yansıtan davada bir kişinin, yan evin avlu duvarına ahşabını koymak için komşusundan izin istediği ve yılda 40 para karşılığı izin verildiği belirtilmektedir (12) (Kimya,

10. Kayıtlardan reşit olmayan kız ve erkek çocukların haklarının korunduğu; reşit yaşa gelene kadar mal varlıklarını kontrol etmek üzere vasi atandığı ve reşit olmayan çocuklara kalan mirasla ilgili satışları vasinin kadı kararı ile yapabildiği anlaşılmaktadır.

11. Vasilerin onayıyla yapılan ev satışlarında satışın çarşıda ve açık alanlarda halka duyurulması ve bedelince bir değere satıldığı her zaman belirtilmiştir.

12. İslam kurallarına göre yapılaşma kurallarını inceleyen Hakim (2008, 28), İslam ülkelerinde bitişik yapılarda şartsız olarak komşu duvarın kullanım hakkının olduğunu belirtmektedir. Tarsus şer'iyye sicillerinde bedel karşılığı komşu duvarın kullanılması durumu, İslam ülkelerinde görülen komşu parsellerde ortak kullanım yaklaşımının Tarsus'ta da görüldüğünü ama bu hakkın koşullara bağlanabildiğini göstermektedir.

2017, 137). Bu durum bitişik parsellerde yapılaşma sırasında komşu parselde ait bir mimari elemanın, iki tarafın anlaşmasıyla kullanılabilirdiğini göstermektedir.

Evin kiraya verildiği örneklerin bulunması ve yukarıda belirtilen miras hakları göz önüne alındığında, evin sadece bir barınak olmadığı aynı zamanda bir ekonomik değer de taşıdığı anlaşılmaktadır. Ekonomik değerine bağlı olarak evin bir teminat olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, 1877 tarihli kayıta bir evin 3000 kuruşa rehin verildiği (Şen, 2011, 150) belgelenmiştir. Başka bir kayıta da Kızılmurad Mahallesi'nde bir evin, 300 Osmanlı lirası borca karşılık; 181 gün sonra 150 lirası, 542 gün sonra kalan 150 lirası ödenmek üzere rehin verildiği belirtilmektedir (Orhankazi, 2011, 113).

Mülkiyet değişiminde miras, satış/ alış ve vakfetme dışında vakıf mali ile değiştirme yönteminin de uygulandığı görülmektedir. 1906 yılına ait bir kayıta, Kenisa Câmii-i Şerîfi Vakfı'na ait Çataklı Mahallesi'nde "kırk altı zirâ arsa üzerine bir göz hâne"nin, Neccârzâde Hasan Efendi ibni Mustafa'nın Sakızlı Mahallesi'nde *müstakilen* yetmiş beş zirâ arsa üzerinde bulunan evi ile değiştirildiği belirtilmektedir (Gök, 2016, 37-8). Benzer şekilde, 1907 tarihli bir kayıta da Tahtalı Mescid-i Şerif Vakfı'na ait Kızıl Murad Mahallesi'nde "30 zira arsa üzerine mebnî bir bab atik tahtani hane"nin, Mehmed Tahir Efendi'nin Sofiler Mahallesi'nde bulunan "130 zira arsa üzerine fevkani iki ve tahtani bir odalı ve sayfiye ve müstemilat-ı saireyi havi bir bab mülk menzili" ile değiştirilmesi onaylanmıştır (Gök, 2016, 222-3). İki kayıta da vakıf mali olan evin harap durumda olduğu ve değiştirilmesi talep edilen evin daha iyi durumda olduğu belirtilmiştir.

Vakıf mülkü- özel mülkiyet arasındaki bir diğer ilişkilendirme biçimi de vakıf arazisi üzerine özel mülkiyette konut inşa edilmesidir. 1898 tarihli bir dava kaydında Zorbaz Harkı Mahallesi'nde, Ruha Vakfı arazisi üzerinde özel mülkiyette bir ev olduğu belirtilmektedir (13) (Namaz, 2019, 118).

Yukarıda açıklanan kadı kayıtları, konut mülkiyetinin önemli bir hak olduğunu, kayıt altına alındığını ve bir evin bölümlerinin farklı kişilerin mülkü olabileceğini göstermektedir.

KONUT DOKUSU BİÇİMLENMESİ

Şer'iyeye sicillerindeki ev konumu tarifleri komşu parsel ve yol bilgisi içermesi nedeniyle kent içindeki yapılanma durumuna dair değerlendirmeler yapma imkânı sunmaktadır. İncelenen kayıtlara konu olan ev parsellerinin bitişğinde genellikle yol veya komşu ev parseli yer almaktadır. Bu durum, çalışma kapsamında bilgi edinilebilen 1820'li yıllardan itibaren Tarsus'ta yapılaşmış bitişik parsellerden ve tanımlanmış yollardan oluşan bir kent dokusunun olduğunu göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 2'de görüldüğü gibi incelenen evlerden ikisi dışında (No.4, No.22) köşe parsel olmadığı sürece bütün parsellerin sadece bir cephesinde sokak yer almaktadır. Bu kuralın dışında olan No.22'deki örnek alt katı dükkânlar, üst katı odalar olan bir evdir ve bu biçimlenmesi ile ticaret alanı içinde yer alan bir yapı olduğu düşünülmektedir. No.4'teki örnekte ise iki parseli çevreleyen iki yoldan biri *tarik-i hass* yani çıkmaz sokaktır. Dört tarafında komşu parsel olan iki örneğe rastlanmıştır. Ulaşılamayan bir evin varlığı olası olmadığı için bu iki örneğin özel bir durumu yansıttığı düşünülmektedir. Bu çerçevede genel yapılanmanın, bir yönde sokağa cephe veren, diğer yönlerde komşu parsellerin yer aldığı ev parseli

13. Vakıf bünyesinde vakıf görevlilerinin oturması için evler olabileceği gibi vâkıfın belirttiği kişilerin yaşaması için şart koşulan evler de bulunmaktadır. Bu evler mülk olarak satın alınabilirdiği gibi, zemini başka vakıftan kiralanarak inşa da edilebilmektedir (Çevrimli, 2014, 317).

oluşturma kararı doğrultusunda biçimlendiği söylenebilir. Parsel içindeki yapılanmada avlulu ve avlusuz evlerin olduğu tespiti doğrultusunda, bir veya iki katlı; avlulu veya avlusuz konutların sadece bir cephesi sokağa bakan parseller içinde yapılaşması ile oluşan bir konut dokusu ortaya çıkmaktadır.

Konut dokusu içinde *hefkere* adı verilen küçük sebzelikler de bulunmaktadır. 1850 tarihli bir kayıta Şamlı Mahallesi'nde *hefkeresi* olan, üç odalı tek katlı evlerden bahsedilmektedir (Kimya, 2017,125). 1907 tarihli bir belgede de Musalla Mahallesi'nde bir evin konumu tarif edilirken "... uğrunda vâki iki dönüm mikdarı hefkereyi..." denmektedir (Gök, 2016, 187). Farklı mahallelerde varlığından bahsedilen *hefkerelerin* kent içinde evlerle birlikte yer alabildiği anlaşılmaktadır.

Kent içinde bahçeler de bulunmaktadır. 1848-1850 tarihli bir kayıta Câmîü'n-nur Mahallesi'nde bir kıta bahçe içinde beş odalı iki katlı bir evin olduğu bilgisi verilmektedir (Kimya, 2017, 270). 1906 tarihli bir kayıta Cami-i Cedid Mahallesi'nde güneyde ve doğuda sokak, kuzeyde bahçe, batıda bahçe olan 50 dönüm meyveli ve meyvesiz ağaçlı bir kıta bahçe ve bahçe içinde iki katlı kahvehaneden bahsedilmektedir (Gök, 2016, 106-8). Bu tanımdan Cami-i Cedid Mahallesi'nde bahçelerin olduğu bir alanın olduğu ve bu bahçelerden birinde de kahve olduğu anlaşılmaktadır. 1907 tarihli bir kayıta da Zurbaz Harkı Mahallesi'nde doğu ve güneyde bahçe, batıda Marimati fabrikası ve Savak harkı kuzeyde yine Savak harkı ile sınırlı meyveli ve meyvesiz ağaçlı bir kıtada elli sekiz dönüm bahçeden bahsedilmektedir (Gök, 2016, 177-8). Bu bilgilerden Zurbaz Harkı Mahallesi'nde bahçelerin yer aldığı geniş bir alanın olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir kayıta ise Tekye Mahallesi'nde Abdo Çavuş Bahçesi diye adlandırılan bir kıta bahçeden bahsedilmektedir (Gündaş, 2004, 94). Bu çerçevede kent dokusu içinde ve çeperinde bahçelerin olduğu söylenebilir.

Parsel büyüklükleriyle ilgili aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

- 68 *zira* arsa içinde çardaklı, avlulu bir bab menzil (Orhankazi, 2011, 121).
- 46 *zira* arsa üzerinde bir göz hane (Gök, 2016, 37-8).
- 30 *zira* arsa üzerine bir bab tahtani hane (Gök, 2016, 222-3)
- 130 *zira* arsa üzerinde iki katlı ve sayfiyeli bir bab menzil (Gök, 2016, 222-3)
- 50 *zira* arsa üzerinde bir bab tahtani hane (Gök, 2016, 228-9)
- 200 *zira* arsa üzerine bir bab tahtani hane (Gök, 2016, 228-9)
- 400 *zira* arsa üzerinde tahtani bir bab hane (Gök, 2016, 225-6)
- 450 *zira* arsa üzerinde bir göz menzil (Gündaş, 2004, 118-9)

Yukarıdaki veriler değerlendirildiğinde 30 *ziradan* 450 *ziraya* kadar değişen büyüklüklerde parseller görülmektedir. Parsel büyüklüklerindeki farklılıklar ve incelenen kayıtlarda parsel büyüklüğü hakkında bilgi veren örneklerin azlığı nedeniyle elde edilen bilgilerle parsel boyutları konusunda bir yorum yapmak mümkün değildir. Bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Osmanlı Dönemi yerleşimi içinde kentin tarihi katmanlarından gelen yapı ve kalıntıların varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. 1877 yılına ait bir kayıta bir evin komşu parselleri hakkında bilgi verirken; *şimalen* surların

inde kaldığı tanımı yapılmaktadır (Şen, 2011, 150). Bu açıklamadan 19. yüzyılın son çeyreğinde Tarsus kent surlarının, en azından bazı bölgelerde, varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Tablo 2. Parsel ve yol biçimlenmeleri (14)

1800-1850	<p>KIZIL MURAD MAHALLESİ</p>	<p>KIZIL MURAD MAHALLESİ</p>	<p>ÇATAKLI MAHALLESİ</p>	<p>DEBBAGHANE MAHALLESİ</p>
	<p>TEKYE MAHALLESİ</p>	<p>KIZIL MURAD MAHALLESİ</p>	<p>CAMI' ATIK MAHALLESİ</p>	<p>SAKIZLI MAHALLESİ</p>
	<p>DEBBAGHANE MAHALLESİ</p>	<p>ŞAMLI MAHALLESİ</p>	<p>CAMI'UN-NUR MAHALLESİ</p>	<p>CAMI'UN-NUR MAHALLESİ</p>
	<p>ÇATAKLI MAHALLESİ</p>	<p>SAKIZLI MAHALLESİ</p>	<p>SAKIZLI MAHALLESİ</p>	<p>ŞAMLI MAHALLESİ</p>
1851-1900	<p>İNCE HARK MAHALLESİ</p>	<p>CAMI'İ ... MAHALLESİ</p>	<p>CAMI'UN-NUR MAHALLESİ</p>	<p>KIZILMURAD MAHALLESİ</p>
	<p>KÜÇÜKMINARE MAHALLESİ</p>	<p>KÜÇÜKMINARE MAHALLESİ</p>	<p>SAKIZLI MAHALLESİ</p>	

1901 - 1908																																																				
		<table border="0"> <tr> <td></td> <td>TEK KATLI EV</td> <td></td> <td>TARİK-İ AMM</td> <td></td> <td>DÜKKAN</td> <td></td> <td>ŞİRAHANE</td> </tr> <tr> <td></td> <td>İKİ KATLI EV</td> <td></td> <td>TARİK-İ HASS</td> <td></td> <td>AVLU</td> <td></td> <td>KABRİSTAN</td> </tr> <tr> <td></td> <td>HUĞ EV</td> <td></td> <td>ÇIKMAZ SOKAK</td> <td></td> <td>BAKKAL</td> <td></td> <td>MAĞAZA</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td>EV</td> <td></td> <td>HEFKERE</td> <td></td> <td>ARSA</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>VAKIFHANE</td> <td></td> <td>DENK</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>NALBAND</td> <td></td> <td>KİLİSE</td> </tr> </table>				TEK KATLI EV		TARİK-İ AMM		DÜKKAN		ŞİRAHANE		İKİ KATLI EV		TARİK-İ HASS		AVLU		KABRİSTAN		HUĞ EV		ÇIKMAZ SOKAK		BAKKAL		MAĞAZA				EV		HEFKERE		ARSA						VAKIFHANE		DENK						NALBAND		KİLİSE
		TEK KATLI EV		TARİK-İ AMM		DÜKKAN		ŞİRAHANE																																												
	İKİ KATLI EV		TARİK-İ HASS		AVLU		KABRİSTAN																																													
	HUĞ EV		ÇIKMAZ SOKAK		BAKKAL		MAĞAZA																																													
			EV		HEFKERE		ARSA																																													
					VAKIFHANE		DENK																																													
					NALBAND		KİLİSE																																													

Tablo 2 (devamı). Parsel ve yol biçimlenmeleri (14)

14. Tabloda yer alan plan şemalarına ait bilgilerin kaynakları: No.1 (Yaman Şahin, 2006, 125-6); No.2 (Açgöz, 2014, 115); No.3 (Açgöz, 2014, 116-7); No.4 (Açgöz, 2014, 143-4); No.5 (Açgöz, 2014, 143-4); No.6 (Açgöz, 2014, 172-73); No.7 (Açgöz, 2014, 219-20); No.8 (Açgöz, 2014, 224-25); No.9 (Kimya, 2017,107); No.10 (Kimya, 2017,125); No.11 (Kimya, 2017,127); No.12 (Kimya, 2017,143-4); No.13 (Kimya, 2017,154-55); No.14 (Kimya, 2017,155-7); No.15 (Kimya, 2017, 324-5); No.16 (Kimya, 2017, 335-6); No.17 (Gündaş, 2004, 118-9); No.18 (Şen, 2011,150); No.19 (Şen, 2011,167); No.19 (Orhankazi, 2011,113); No.20 (Orhankazi, 2011,113-4); No.21 (Orhankazi, 2011,121); No.22 (Gündaş, 2004, 102-3); No.23 (Namaz, 2019, 37); No.24 (Gök, 2016, 37-8); No.25 (Gök, 2016, 106-8); No.26 (Gök, 2016, 106-8); No.27 (Gök, 2016, 157-8); No.28 (Gök, 2016, 187); No.29 (Gök, 2016, 191); No.30 (Gök, 2016, 208-10); No.31 (Gök, 2016, 222-3); No.32 (Gök, 2016, 222-3); No.33 (Gök, 2016, 228-9); No.34 (Gök, 2016, 228-9); No.35 (Gök, 2016, 251-2); No.36 (Gök, 2016, 262); No.37 (Gök, 2016, 317).

Bununla birlikte Aralık 1897 yılına ait bir kayıta Câmî-i Atik Mahallesi'nde Mencek Baba Vakfına ait Ekse Bahçe olarak adlandırılan bahçede bulunan surdan ve bahçede yer altından çıkartılan taşların devşirme malzeme olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Namaz, 2019, 73-4). Belirtilen dönemde kentin tarihi katmanlarına ait yapıların tahribatının da devam ettiği anlaşılmaktadır.

1907 yılındaki bir davada Cami-i Atik Mahallesi'nde Kenisa Cami civarında Tecellizade Veliyyüddin Efendi ibni Musa Efendi ibni Mehmed Vakfı'na ait bir evin yeri tarif edilirken, kuzeyde "asar-ı atikadan dökme sur" ile çevrili olarak tanımlanmaktadır (Gök, 2016, 208-10). Cami-i Atik Mahallesi'nde Kenisa Cami civarında sur olarak adlandırılan kalıntının günümüzde halen varlığını sürdürmekte olan hamam kalıntısı olma ihtimali yüksektir.

Sokak Tanımlamaları

Şer'iyye sicillerinde davaya konu olan konutların yer tarifinde sokaklar tanımlanırken sokak adı verilmemiştir. Onun yerine sokağın niteliğini ifade eden *tarik-i amm* ve *tarik-i hass* kelimeleri kullanılmıştır. İncelenen kayıtlarda sokaklar genellikle *tarik-i amm* olarak adlandırılırken altı davada *tarik-i hass* tanımına rastlanmıştır. Ayrıca iki ayrı dava kaydında sokaklar detaylı olarak tanımlanmıştır.

15. Yerasimos (1996) Ortadoğu kentlerinde sokakları İslam hukuku açısından "Bütün cemaatin ortak malı sayılan iki tarafı açık yol" ve "yalnız sokak sakinlerinin (komşularının) ortak mülkü sayılan çıkmaz sokak" olarak gruplamaktadır. Rifaioğlu (2015), Antakya tarihi kent dokusundaki çıkmaz sokakların mülkiyet hakları ile ilişkisini inceleyen makalesinde sokakları; kamusal, yarı kamusal/ yarı özel ve özel sokaklar olarak üç gruba ayırmaktadır; Kamusal sokalar; mülkiyeti kamuya ait, çevresindeki hane halkı mülkiyetinde olmayan çıkmaz sokaklar; Yarı-kamusal/ yarı-özel çıkmaz sokaklar; hem kamu mülkiyeti hem de şahıs mülkiyeti olan sokaklar; Özel çıkmaz sokak; ortak şahıs mülkiyetindeki sokak. Bu çerçevede çıkmaz sokakların mülkiyet açısından özel mülkiyette olma veya kamuya ait olma durumlarının olabildiği anlaşılmaktadır.

Sokakların detaylı tarif edildiği birinci örnekte; 1831 tarihli şer'iyye sicilinde "...poyrazen başı çıkmaz zokak..." tanımı bulunmaktadır (Açgöz, 2014, 116). Bu tanımla çıkmaz sokak net olarak açıklanmıştır. İkinci örnekte ise; 1848-1850 tarihli kayıta evin yeri tanımlanırken "... ve mümtâz sokak kapısına gidecek tarik Said Ağa ile müşterek olarak..." açıklaması yapılmaktadır (Kimya, 2017, 335-6). Mümtâz kelimesi ile söz konusu evin diğerlerinden farklı ve seçkin olduğu ifade edilirken, bu seçkin eve giden yolun Said Ağa ile müşterek olduğu belirtilmektedir. Bu durum söz konusu sokağın iki evin mülkiyeti içinde tanımlandığını düşündürmektedir.

Tarik-i amm herkesin geçmesine mahsus yolu, *tarik-i hass* ise bir veya birkaç eve mahsus çıkmaz sokak olarak açıklanmaktadır (Halaç, 2002, 1442; Yeşilkaya, 2018, 68). Çıkmaz sokaklarda mülkiyet durumu sokakların niteliğini tanımlamakta önemli bir veridir (15). Yukarıda da belirtildiği gibi çıkmaz sokağı işaret ettiği düşünülen üç ayrı tanım bulunmaktadır; *tarik-i hass*, başı çıkmaz sokak ve müşterek *tarik*. Bu tanımların çıkmaz sokağı ifade etmekte kullanılan farklı tanımlar mı olduğu, yoksa kamusal/ özel yolu ifade etmede kullanılan terminolojik bir çeşitlenme mi olduğu dava kayıtlarından net olarak anlaşılamamaktadır. Konu, mülkiyet kayıtlarına yönelik bir araştırma ile netleştirilebilir.

DEĞERLENDİRMELER

İncelenen 1819-1907 yılları arasına tarihlenen şer'iyye sicillerindeki konut tanımları değerlendirildiğinde, 19. yüzyıl sonuna tarihlenen davada tespit edilen huğ ev dışında, tek katlı ve iki katlı konutların varlığı anlaşılmaktadır. Tek katlı konutlar sofasız (avlulu, avlusuz) ve sofalı (avlulu, avlusuz) olarak çeşitlenirken, iki katlı konutların sofasız (avlulu, avlusuz) ve sofalı+avlulu tipleri bulunmaktadır. Tarsus'taki mevcut geleneksel konutların çoğunlukla sofalı ve avlulu yapılar olduğu göz önüne alındığında, sofalı plan şeması yaygınlaşmadan önce sofasız uygulamaların da olduğu görülmektedir. Tek katlı konutlarda oda sayısının birden yediye kadar değiştiği örnekler tespit edilmiştir. İki katlı konutlarda ise 20. yüzyıl başında oda sayıları fazla olan örneklerin çoğaldığı görülmektedir. Örneğin bir kayıta üst katta dokuz odası olan bir konuttan bahsedilmektedir. İki katlı konutlarda zemin katın oda, depo, dükkân ve yazıhane olarak kullanıldığı örnekler vardır. Konutların iç mekânları isimlendirilirken zemin kat kullanımındaki farklılaşma dışında, sadece oda tanımı kullanılmıştır. Bu durum konut yapılarında mutfak, banyo olarak adlandırılan odaların olmadığını göstermektedir. Günümüze ulaşan geleneksel konut yapılarında da genel özellik olarak banyo ve mutfak bulunmamaktadır. İncelenen kayıtlarda oda içi mimari elemanlar ve düzenlemelerle ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte konutun açık alanını oluşturan avluyla ilgili bilgiler elde edilmiştir. Kayıtlarda avluda taht, çardak, sayfiye, hayme, kenif, kuyu ve avlu kapısının olduğu örneklerle rastlanmıştır. Taht, çardak, sayfiye ve haymenin avluda oturma alanları olduğu düşünülmektedir. Kenifin avluda olduğunun belirtilmesi, kayıtlarda yapı içinde tuvalet mekânından bahsedilmemesiyle uyusmaktadır. Günümüze ulaşan konut yapılarında özgün tuvalet mekânının bulunmaması, avluda yer almış olan kenifin zaman içinde yok olduğunu düşündürmektedir. Kayıtlarda kuyudan bahsedilmesi, avlusunda su kuyusu olan evlerin olduğunu göstermektedir. Avlu kapısının varlığını belirten kayıtlar da bulunmaktadır. Bu durumlarda sokak-avlu bağlantısı olan konutların varlığı anlaşılmaktadır. Günümüzde de sokak-avlu bağlantısı olan konutlar bulunmaktadır. İki katlı evlerin

oluşumunda iki farklı durum tespit edilmiştir. İki katlı yapıların bir seferde inşa edildiği uygulamaların yanı sıra mevcut tek katlı yapının üstüne ikinci katın çıkıldığı uygulamalar da bulunmaktadır.

Konutların biçimlenmesinde mülkiyet ve kullanım haklarının da önemli bir girdi olduğu anlaşılmaktadır. Bir ev üzerinde birden çok kişinin hissesinin olması ve birden çok mülk sahibinin kullanımında olması durumları tespit edilmiştir. Bu durumlar, evin bölümler halinde farklı kullanıcılarca kullanılmasına ve avlu, kenif, sokak kapısı gibi mekân ve elemanların ortak kullanımda tanımlanmasına neden olmuştur. Geleneksel Osmanlı evinde odanın bir ailenin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanması yaklaşımı, ev içinde odaların farklı kişilerin mülkiyetine geçmesi durumu düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir. Belgelerde bab kelimesinin hem oda hem de ev anlamında kullanımı da bu çerçevede anlam kazanmaktadır; evin bir odası mülkiyet bölünmesi ile her zaman ayrı bir ev haline gelebilmektedir. Mülkiyet ve kullanım hakları ile bölünmüş konutların olabileceği bilgisi, günümüzde bütünü üzerinden değerlendirdiğimiz bu yapıların onarımında anlamlandırılmayan durumların anlaşılır hale gelmesi için de bir veri sağlayabilir. Kayıtlarda evler olarak çoğul tanımlanması nedeniyle bir avlu veya yapı içinde bağımsız kullanılan odalardan oluştuğu düşünülen konut tipi, çalışma kapsamında ek araştırmaların yapılması gereken bir konu olarak tanımlanmaktadır.

İncelenen şer'iyeye sicillerinden vakıf malı konutların bulunduğu, konutlardan kira geliri elde edilebildiği, satılabildiği ve teminat olarak gösterilebildiği tespit edilmiştir. Bu durum konutların sadece barınma amaçlı kullanılmadığını aynı zaman ekonomik anlamı olduğunu da göstermektedir.

Konutların bir araya gelerek oluşturduğu doku değerlendirildiğinde bitişik parsellerde tek veya iki katlı, avlulu ve avlusuz evlerden oluşan bir konut dokusu ortaya çıkmaktadır. Bu doku içinde evlerin yanında dükkânlar olabildiği gibi iki katlı evlerin zemin katının ticari amaçlı kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Konut dokusu içinde hefkere adı verilen sebzelikler ve bahçeler de olabilmektedir. Ayrıca, Osmanlı Dönemi'ne ait yapıların yanında kentin tarihi geçmişinden gelen yapı ve kalıntıların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Birinci dereceden güvenilir kaynaklar olan Osmanlı belgeleri sivil mimarlık örneği olan konutlarla ilgili doğrudan veya dolaylı bilgiler sunmaktadır. Bu belgelerdeki konut yapılarını konu edinmiş kayıtların farklı kentler ve farklı dönemler için değerlendirilmesi, günümüze ulaşamamış Osmanlı Dönemi konutlarının sosyo-kültürel ve fiziksel biçimlenmelerini daha iyi anlamamızı ve değerlendirmemizi sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AÇĞÖZ, F. (2014) *285 Numaralı Tarsus Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1247/1253 /M. 1831/1837)*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- ALSAÇ, Ü. (1976) *Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi*, KTÜ Baskı Atölyesi, Trabzon.
- AYKAÇ, P. (2008) *Determination of Presentation Principles for Multi-Layered Historical Towns based on Cultural Significance Case Study:*

Tarsus, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Programı, ODTÜ, Ankara.

- BAKIRER, Ö.,(1984) Onarım ve Koruma Konusunda Tarihsel Kaynakların Kullanımı, *Mimarlık* 84 (3-4), 22-5.
- BELGE, B. AYDINOĞLU, Ü. (2017) Bir Planlama Altlığı Olarak; Roma Dönemi Tarsus Kenti Mekansal Yapısına İlişkin Değerlendirme *MEGARON* 12(3) 460-74.
- BERTRAM, C. (1998) *The Turkish House an Effort of Memory*, unpublished Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley.
- BİLGİN, M.A.P. (1986) *Problems and Potentialities of Traditional Houses in Contemporary Use; A Case Study in Tarsus*, Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü , Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- ÇEVRİMLİ, N. (2014) Vakfiyelere Göre 15.-19. Yüzyıllarda İstanbul'da Ev Tanımlarına İlişkin Bir Değerlendirme, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(10) 315-33.
- ELDEM, S. H. (1968) *Türk Evi Plan Tipleri*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- GÖK, U. (2016) 370 - 389 - 404 Numaralı *Tarsus Şer'iyeye Sicillerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (H. 1324/1325 / M. 1906/1908), yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- GÜNAY, R. (1998) *Türk ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- GÜNDAŞ, M.S. (2004) *Tarsus'un 338 Numaralı Şer'iyeye Sicili H.25 Şa'ban 1311-6 Şevval 1312/ M. 6 Eylül 1893-1 Şubat 1895*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- HALAÇ, H. H. (2010) *Kütahya Şer'iye Sicil Defterlerine Göre Domestik Kültür, Barınma Koşulları ve Ev İç Mekânı Bileşenleri (1695-1902)*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- HALAÇ, H. H. (2012) 45 Numaralı Konya Şer'iye Sicil Defterindeki Menzil Satışları Işığında Yol Ağları ve Kat Sayısına Göre Konut Tipolojisi (1714-1715), *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3) 1437-48.
- HAKİM, B.S. (2008) Mediterranean Urban and Building Codes: Origins, Content, Impact, and Lessons, *Urban Design International* (13) 21-40.
- HASOL, D. (1998) *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınları, İstanbul.
- KİMYA, O. (2017) 293 Numaralı *Tarsus Şer'iye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi* (H. 1264/1266 / M. 1848/1850), yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- KUBAN, D. (2007) *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yayınları, İstanbul.

- KUBAN, D. (2018) *Türk Ahşap Konut Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKERMEN, Ö., GÜNER, Ş. (1995) *Anadolu Mirasında Türk Evleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- NAMAZ, Ü. (2019) *348 Numaralı Tarsus Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1315-1316/ M. 1897-1898. 1898-1899)*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- ORHANKAZI, S. (2011) *330 Numaralı Tarsus Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (H.1305-1308/M.1887-1890)*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Osmanlıca Türkçe Sözlük, Zira. [<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=zira&t=%40>] Access Date (1.12.2020).
- Osmanlıca Türkçe Sözlük, Kıta, [<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=k%C4%B1ta&t=%40>] Access Date (1.12.2020).
- ÖZKAYA, H.G. (2018) Osmanlı Evleri Üzerine Yeniden Düşünmek: 18. Yüzyıldan Dahiliyeli-Hariciyeli Beş İstanbul Evi Örneği, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 35(1) 243-66.
- RİFAİOĞLU, M. N. (2015) Antakya Tarihi Kent Dokusu Çıkmaz Sokaklarının Mekansal-Kültürel Değerleri ve Koruma Sorunsalı, *Mimarlık* (381) 53-8.
- Sözce, Hefkere, [<https://sozce.com/nedir/152135-hefkere#:~:text=hefkere%20anlam%C4%B1,%C3%87evrilmi%C5%9F%20avlu.>] Access Date (1.12.2020).
- ŞEN, H. (2011) *310 No'lu Şer'iyye Sicil Defteri'ne Göre Tarsus Mahkemesi'nde Görülen Davalar (H. 1283-1290/M. 1866-1873)*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- UÇAR, M. (2000) *Tarsus'ta Korunması Gerekli Bölgesel Kent Dokusunun Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- YAĞCI GÜNEŞ, Z., AKKAYA, M. (2015) Üsküdar Bekar Odaları Ve, Türk İslam Medeniyetleri, *Akademik Araştırma Dergisi*, 10(20) 66-87.
- YAMAN ŞAHİN, A. (2006) *287 Numaralı Tarsus Şer'iyye Sicili H. 1240-1244/ M.1824-1828*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- YERASİMOS, S. (1996) Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* eds P. Dupont, F. Georgeon, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul; 1-18.
- YEŞİLKAYA, R. (2018) *16. - 17. Yüzyıl İstanbul Kadı Sicilleri'nde Ev ve Kentsel Konumu*, yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Received: 07.02.2021; Final Text: 24.12.2021

Keywords: Traditional housing; *şer'iyye* registers; property rights; construction rules; Tarsus

EVALUATION OF HOUSING DESCRIPTIONS IN TARSUS ŞER'İYYE REGISTERS

Ottoman Period traditional houses that survived until today mostly date back to the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century. Research and evaluations on traditional houses mostly depend on physical formation of houses dating back to the last period of the Ottoman Empire. However, first-degree reliable sources such as *şer'iyye* registers, endowments and documents directly and/or indirectly provide information on houses. This information is important in that it provides data on the houses that were built earlier than current ones and helps understand the changes that occurred over time in relation with social structure and rules.

This study aims to evaluate the traditional houses and residential areas of Tarsus by analysing the housing definitions in Tarsus *şer'iyye* registers. There are 140 *şer'iyye* registers of Tarsus. 10 *şer'iyye* registers that present data from 89 years' period dating from the beginning of the nineteenth century to the beginning of the twentieth century were examined within the scope of the study. In this context, first part includes general information on traditional houses of Ottoman Period and main approaches of the study. Based on the information obtained from Tarsus *şer'iyye* registers; second part of the paper explains housing formation in the sense of housing types, construction rules and property rights. Third part presents the assessments on residential tissue. Finally, conclusion includes evaluations on formation and changes of traditional houses in Tarsus.

TARSUS ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN KONUT TANIMLARI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMELER

Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşan geleneksel konut yapıları çoğunlukla 19. yy sonu ve 20. yy başına tarihlenmektedir. Mevcut geleneksel konut araştırmaları çoğunlukla Osmanlı'nın son dönemine tarihlenen ve günümüze ulaşabilen tarihi konut yapılarının fiziksel biçimlenmesinden elde edilen bilgilere ve bu bilgilere dayalı değerlendirmelere dayalıdır. Bununla birlikte *şer'iyye* sicilleri, vakfiyeler, defterler ve belgeler gibi birinci dereceden güvenilir kaynaklar bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak ait oldukları dönemlerin konut yapıları hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgiler, günümüze ulaşan geleneksel konut yapılarından önce inşa edilmiş olan konutların fiziksel biçimlenmesi hakkında bilgi vermesinin yanı sıra, yapıların oluşumu ve zaman içinde geçirdiği değişimleri sosyal yapı ve kurullarla ilişkili olarak anlamamıza yardımcı olmasıyla da önemlidir.

Bu çalışma, Tarsus *şer'iyye* sicillerinde yer alan konut tanımlarını analiz ederek, Tarsus geleneksel konut yapılarını ve konut alanlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Tarsus'a ait 140 adet *şer'iyye* sicili bulunmaktadır. Çalışma kapsamında 19. yüzyıl başından 20. yüzyıl başına kadar yaklaşık 89 yıllık bir süreçten kesitler sunan 10 adet *şer'iyye* sicili incelenmiştir. Yazının birinci bölümde Osmanlı Dönemi geleneksel konutları hakkında genel bilgiler ve çalışmanın temel yaklaşımları yer almaktadır. *Şer'iyye* sicillerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda; ikinci bölümde konutların biçimlenmesi başlığı altında konut tipleri, yapı kuralları ve mülkiyet hakları açıklanırken; üçüncü bölümde konut dokusu ölçeğinde tespitler sunulmaktadır. Sonuç bölümünde, Tarsus geleneksel konutlarının tarihi süreçteki biçimlenmesi ve değişimi üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır.

MELTEM UÇAR; B.Arch, M.Arch. PhD.

Received her B.Arch from Mimar Sinan University (1997); M.Arch from Yıldız Technical University (2001). Earned her PhD. degree in restoration from Middle East Technical University (2007). Major research interests include traditional houses, raising public awareness and historical water structures. mucar@mersin.edu.tr